

LIETUVIŲ LAIKRAŠTIS (1904.XI.18–1906.I.6)*

Karolis Vairas-Račkauskas

„Dirvą naują Dievas duoda
Tenelieka ji dirvonu!
Eime purint žemę juodą,
Arti, sėti juk malonu...“

A. Jakštas (*Liet[uviių] Laikr[aštis]* 1 Nr.)

1904 metų balandžio 24 d. (gegužės 8 d.) gražinus teisę spausdinti lietuviškas knygas ir laikraščius lotyniškėmis raidėmis, lapkričio 18 d. (gruodžio 1 d.) Petrapilyje¹ verslininkas Antanas Smilga pradėjo leisti pirmąjį savaitraštį *Lietuvių laikraštis*. Už atsakomąjį redaktorių pradžioje, iki 3 num[er]io imtinai, pasirašinėjo K. Narutavičius², o po to ligi galo – pats leidėjas Antanas Smilga. Faktinuoju redaktoriumi nuo 1905 m. sausio mėnesio buvo K. V. Račkauskas (Karolis Vairas).

Minint to savaitraščio pasirodymo 40-ties metų sukaktį, tikslu būtų prisiminti ir kai kuriuos momentus, susijusius su tuo, tarp kitko ir mano gyvenimo laikotarpiu, kada³ visoje Rusijoje buvo dideli sukrėtimai: Rusijos–Japonijos karas, 1905 metų revoliucija, spalio 17 dienos manifestas, Vilniaus Seimas, rinkimai į pirmąją Valstybės Dūmą ir t. t.

Kalbant apie laikraštį, tenka kalbėti ir apie jo leidėją, apie jo redaktorių ir bendradarbius. Tektų, rodos, pateikti skaitytojui ir paties laikraščio apžvalgą bei jo įvertinimą visuomeniniu požiūriu. Ne visi šie klausimai bus mano šio straipsnio apimti, nes šiuo atveju ryžausi tik pasidalinti su skaitytoju savo asmeniniais prisiminimais iš to trumpo mano gyvenimo laikotarpio. Kitais klausimais gal kitiems teks kalbėti, kai bus prieinama su *Lietuvių Laikraščio* atsiradimu ir gyvavimu susijusi⁴ medžiaga. Šiandien prie tos medžiagos negalima prieiti. Šiam savo straipsniui turėjau pasitenkinti asmeniniais prisiminimais ir

* Saugoma LNB RKRS, F47-101, l. 1–22.

1 A) Sankt Peterburge.

2 Buvo „Narutavyčė“, taisyta V. Biržiškos.

3 Žodis įrašytas V. Biržiškos.

4 Žodis įterptas, atrodo, straipsnio autoriaus.

kukliais duomenimis, kuriuos man maloniai suteikė leidėjo Antano Smilgos sūnus Algirdas Smilga.

PIRMOJO SAVAITRAŠČIO LEIDĖJAS ANTANAS SMILGA

Petrapilyje, *Lietuvių Laikraščio* laikais ir vėliau Lietuvoje daugumas buvo tos nuomonės, kad mūsų dainius Maironis-Mačiulis, buvęs tuo metu Petrapilio Dvasiškosios Akademijos inspektoriumi, prikalbino Petrapilio verslininką Antaną Smilgą išsirūpinti leidimą lietuviškajam savaitraščiui spausdinti. Šiai nuomonei yra visai rimto pagrindo. Maironio santykiai su Antano Smilgos šeima buvo labai prieteliški ir artimi. Turint galvoje to meto karą ir šiaip pirmosios revoliucijos bruzdėjamą visoje rusų imperijoje, Petrapilio kunigams laikraštį leisti būtų buvę nepatogu. Nebuvo, rodos, ir tinkamos organizacijos, kuri būtų galėjusi pradėti didelį ir dalinai rizikingą darbą, reikalavusį pinigų, apsukrumo ir žmonių. Pinigų lietuvių Petrapily tuo metu visai nedaug tebuvo, bene tik vienas A. Smilga, kuris prie Ekaterininsko Kanalo⁵ (Nr. 10) turėjo savo krautuvę, kur pardavinėjo rašalą, ciklostiklius, multigrafams vartojamą medžiagą, *etc.* Taigi, ties Smilgos asmenimi ir sustojo Maironis-Mačiulis: Smilga buvo pasituris, apsukrus, gyvas ir temperamentingas žmogus, galėjęs rizikuoti.

Žinoma, visai kitoks būtų galėjęs būti ir tas pirmasis mūsų savaitraštis, jei jo leidimas ir redagavimas būtų buvęs kvalifikuotų ar bent gerai pasiruošusių žmonių rankose, jei laikraštis būtų leidžiamas Lietuvoje, o ne tolimame lietuvių naujokyne, atitrūkusiam nuo gyvybinių Lietuvos reikalų, gyvenančiame svetimose rusiško didmiesčio sąlygose. Tačiau tuomet ir kalbos negalėjo būti apie kvalifikuotus laikraštinkus. Taigi, ir įsisteigus laikraščiui, nuo pat pirmo numerio matai, kad jį leido ir tvarkė mėgėjai, nepasiruošę darbui, net ir redakcijos tinkamai nesutvarkę. Antanas Smilga ėmėsi leidėjo atsakomybių, pats neturėdamas tokių finansinių išteklių, iš kurių žymias sumas būtų galėjęs skirti laikraščio reikalams, nenuskriausdamas kitų savo nelabai didelės įmonės reikalų. Pradžioje laikraštis ir savo spaustuvės neturėjo, buvo spausdinamas R. Golike ir A. Vilbergo spaustuvėje (Zvenigorodskaja, 11 nr.). Tik vėliau, nuo 12-ojo numerio, 1915.II.24 d., spausdinama jau savo spaustuvėje, kurią leidėjas, pridėjęs kiek savo pinigų, sugebėjo įrengti iš pirmųjų metų prenumeratos įplaukų.

5 A) Jekaterinos kanalas, nuo 1923 m. Gribojedovo kanalas.

Apie pirmojo mūsų savaitraščio leidėją Antaną Smilgą nedaug man tepavyko surinkti žinių. Nedaug teturiu duomenų ir apie jo įmonę Petrapilyje, dėl to ir reikia pasitenkinti labai kukliu biografiniu eskizu.

Antanas Smilga gimė 1864 metais Panevėžio apskrityje, Šimelių palivarke prie Mušės. Dabar toje vietoje niekas iš A. Smilgos giminių nebegyvena. Tėvai buvo neturtingi, ir Antanas turėjo pasitenkinti pradžios mokslu. Dvidešimt vienerių metų sulaukęs, buvo paimtas į rusų kariuomenę ir tarnavo Petrapilyje. Iš kariuomenės išėjęs, į tėviškę nebegrižo, Petrapilyje ėmė verstis prekyba. Prekiavo rašalu, kurį ir pats gamino, kljais, ciklostiliais (hektografais), hektografine mase ir vaškiniu multigrafijai vartojamu popierium.

Kaip prekybininkas ir pramoninkas Antanas Smilga buvo gabus ir apsuksus. Tai mums pavaizduoja kad ir jo išradimas, dėl kurio privilegijos jis savo konkurentams buvo iškėlęs bylą Petrapilio teisme. Arčiau susipažinęs su Ediso no išrastu ir ištobulintu ciklostilio, arba mimiografo, aparatu, po kelerių metų bandymų ir tyrinėjimų A. Smilga išrado tam tikrą procesą ciklostiliniam popieriui patobulinti. Iš jo gaminamame popieriuje mašinėle padarytos arba ranka įrašytos ar įbrėžtos matricos ciklostiliuje buvo galima atmušti iki 2.000 kopijų. Pats popierius matricoms gaminti nebuvo Smilgos išastas: jis išrado tiktai tam tikrą vaško, cerezino, vazelino ir parafino proporciją popieriui įtepti. Jo išradimo dėka vaškinis popierius ciklostilinėms matricoms buvo patvaresnis ir geresnis už kitus tuo metu buvusius tos rūšies rinkoje preparatus.

Savo išradimą Smilga įpatentavo ir iš rusų Prekybos ir Manufaktūros departamento išsiriūpino privilegiją popieriui gaminti ir pardavinėti. Už privilegiją mokėjo tam tikrus mokesčius rusų valstybės išdui ir iki 1908 metų buvo sumokėjęs 2.125 rublius. Jo išradimo gamybos formulę departamentas paskelbė, skelbdamas privilegiją, kaip paprastai daroma tokiais atvejais. Atsirado pirklių, kurie pasinaudojo Smilgos išradimu, ėmė gaminti toki pat popierius, nekompensuodami išradėjui, ir tuo būdu iš Smilgos rankų išmušė privilegiją. Iškėlęs teisme bylą prieš privilegijuoto išradimo eksploatatorius, Smilga bylą pralaimėjo. Savo knygoje „Izobretateli i ich vragi – chiščniki“ aprašydamas bylą, jis sako, kad per kelerius metus prekybininkai – žydai Zivas, Blokas, Kinksmanas, Leibovičius, Hiršhornas, Kohenas ir kiti įsigijo turtus, falsifikuodami patentuotą produktą, padarydami didelius nuostolius išradėjui. Smilga drąsiai pasako, jog tai reiškia, „kad mes artėjame prie to momento, kada didžioji Rusijos imperija bus tik milžiniškas falsifikatų fabrikas“ [1].

Iš bylos aprašymo matyti, kad Antanas Smilga, kaip pirklys ir pramoninkas, turėjo būti Petrapilyje žinomas. Jei jo išradimą nebūtų neteisėtai ir savanaudiš-

kai pasisavinę jo konkurentai, Smilga būtų buvęs vienas iš labiausiai pasiturinčių lietuvių verslininkų Rusijoje. Galimas dalykas, kad ir *Lietuvių Laikraštis* nebūtų taip greitai nuėjęs į kapus. Virto kitaip.

Toje pačioje knygoje matome ir kitą reklaminio pobūdžio bruožą: *Lietuvių Laikraštis* liovėsi ėjęs 1906 m. sausio mėn., o šios knygos, išėjusios 1908 metais, autoriumi pasirašo A. Smilga, kaip rusų išradėjas ir *Lietuvių Laikraščio* redaktorius-leidėjas.

Nepaisant to biznio nepasisėkimo, A. Smilga vis dėlto buvo pasiturįs žmogus, galėjęs gražiai užauginti ir išmokslinti savo vaikus⁶.

Petrapilyje Antanas Smilga gyveno iki 1918 metų. Jo įmonė ir *Lietuvių Laikraščio* redakcija buvo prie Ekaterininsko Kanalo (10 Nr.), gyveno jis prie Bolšaja Italjanskaja gatvės⁷, o vėliau – prie savo įmonės, Ekaterininskij Kanal ir Nevskij Prospekt (27 Nr.). 1896 metais Petrapilyje vedė Jadvygą Dausinaitę iš Raseinių, turėjo su ja sūnų Algirdą (gimusį 1897 m. ir dabar gyvenantį Kaune) ir tris dukteris: Birutę (gim. 1900 m.), dabar prof. Vabalo-Gudaičio žmona ir Lietuvos Universiteto Bibliotekos bendradarbė; Dangirutę (gimusia 1904 metais), nuskendusią Dysnoje, kai buvo 5 metų amžiaus, ir Aldoną (gimusia 1907 m.), pianistę, ištekėjusią už pianisto ir dirigento Balio Dvariono.

1918 metais, po bolševikų revoliucijos, Antanas Smilga grįžo iš Rusijos į Lietuvą, kur buvo Žemės Ūkio Ministerijos pafrontės įgaliotiniu ir gyveno tai Zarasuose⁸, tai Salake, tai Anykščiuose. 1920 metais drauge su mūsų tautos delegacija, kuriai vadovavo Tomas Norus-Naruševičius, vyko į Maskvą, tikėdamasis iš bolševikų kariuomenės išvaduoti sūnų Algirdą ir parsivežti jį į Lietuvą, tačiau tai padaryti nepavyko. 1920 metų liepos mėnesį A. Smilga buvo bolševikų suimtas Maskvoje, bet tų pačių metų gruodžio mėn. pradžioje buvo iškeistas už Lietuvoje sulaikytus bolševikus. Iš kalėjimo išleistas, grįžo į Lietuvą be šiltesnių drabužių, dėl tos priežasties kelionėje peršalo ir į Lietuvą grįžo ligonis. Neilgai su saviškiais tebuvęs, 1920 metais gruodžio 30 dieną mirė ir buvo palaidotas Raseiniuose. Sūnus Algirdas, vėliau grįžęs į Lietuvą, tėvo jau neberado. Našlė, Jadvyga Smilgienė, paskutiniuosius savo gyvenimo

6 A) Toliau yra straipsnio autoriaus išbrauktas tekstas, bet dėl įdomių detalių, jį nusprendėme publikuoti: „Vasaros metu jo (Smilgos – R. S.) šeima vasarodavo Suomijoje, Tiurseve, o vėliau jis įsigijo ir nuosavą vilą Latvijoje. Vienu laikotarpiu, dar prieš pasirodant *Lietuvių Laikraščiu*, Smilga darė žygius žemei įsigyti Lietuvoje, tačiau Vilniaus general-gubernatorius kunigaikštis Sviatopolkas-Mirskis nedavė leidimo, nes Smilga buvo lietuvis ir katalikas, o tokiems Lietuvoje sunku buvo įsigyti stambesnę žemės plotą.“

7 Žodis įterptas autoriaus.

8 Buvo „Ežerėnuose“, taisyta V. Biržiškos.

metus praleido pas dukterį Birutę Vabalienę-Gudaitienę ir čia mirė 1938 m. lapkričio 24 d. Palaidota Raseiniuose, greta savo vyro.

Petrapilyje gyvendamas, Antanas Smilga, pats būdamas labai judraus ir gyvo būdo, dalyvaudavo vietos lietuvių gyvenime, dalyvavo ir, kiek jo gabumai ir laikas leido, veikė petrapiliečių lietuvių organizacijose. Mūsų poetas Maironis-Mačiulis, gyvendamas Petrapilyje, būdavo dažnas svečias Smilgų namuose Petrapilyje ir vasarnamyje Suomijoje, o paskui ir Latvijoje.

1906 metais, sustabdžius *Lietuvių Laikraštį*, Antanas Smilga dalyvauja Petrapilio lietuvių komitete, kuris kovojo už lietuvių kalbos teises Mohilevo⁹ arkivyskupijos bažnyčiose. Vėliau Smilgos vardu 1914 metais rusų valdžios buvo atsiųstas ir to komiteto statutas. Tais pačiais 1914 metais Smilga daro žygius susipažinti su dokumentais, liečiančiais lietuvių spaudos draudimo laikotarpį ir su lietuvių spaudos gražinimo byla, tačiau rusų valdžia neleido jam prie tų dokumentų prieiti.

Antanas Smilga, pradėjęs leisti *Lietuvių Laikraštį*, greta patriotinių tikslų, be abejojimo, tikėjosi ir pelno: verslininkas, kibdamas į rizikingą pasiūlymą¹⁰ ir įdėdamas¹¹ stambesnes savo pinigų sumas, tiktai labai išimtiniais atvejais tesivadovauja altruizmu.

Lietuvių studentijoje tuo metu buvo įtarimų, kad Antanas Smilga nebuvo visais atžvilgiais patikimas lietuviybės ir politiniais klausimais, tačiau tokiam įtarimui paremti nebuvo ir nėra jokių įrodymų ir veikiausiai jis buvo be jokio pagrindo. Atvirkščiai, Antanas Smilga turėjo dažnų nemalonumų su cenzoriais ir su kitomis valdžios įstaigomis, kai jo spaustuvėje buvo spausdinami 1905 ir 1906 m. prieš valdžią nukreipti juokų laikraščiai rusų kalba, kaip *Gudok* ir kt., o už išėjusį iš jo spaustuvės Viborgo Atsišaukimą, kai buvo paleista I-oji Valstybės Dūma, Antanas Smilga, kaip informuoja jo sūnus Algirdas, buvo rusų valdžios suimtas ir kurį laiką kalinamas.

Kaip ten tikrenybės bebutų, vis dėlto, Antanui Smilgai tenka pirmojo lietuvių savaitraščio leidėjo garbė.

II. FAKTINASIS REDAKTORIUS

Apie pirmąjį redaktorių K. Narutavičių bent šiuo tarpu žinių neturiu, todėl ir turėsiu kalbėti tiktai apie save, apie antrąjį faktinį redaktorių.

9 A) Mogiliavo.

10 Buvo „propoziciją“, taisyta V. Biržiškos.

11 Buvo „investuodamas“, taisyta V. Biržiškos.

1904 metų gale *Vilniaus Žinių* leidėjui inž. Petrui Vileišiui ir *Lietuvių Laikraščio* leidėjui Antanui Smilgai pasisiūliau tarnybai redakcijoje. Norėjau pasirinkti. Į savo laiškus gavau teigiamus atsakymus: ir P. Vileišis, ir A. Smilga sutiko priimti mano pasiūlymą. Man tik beliko pasirinkti. Jaunas, vos 22 metų amžiaus vyrukas, tariasi galėsiąs tikti redakcijos bendradarbio pareigoms, nors mano rašyba labai dar šlubavo ir šiaip nieko neišmaniau apie redakcijos darbą, ir iš viso ne kiek tesiorientavau įvairiais visuomenės klausimais. Jaunam žmogui paprastai atrodo, kad jis gali tikti bet kuriai vietai, ir retai kuris jaunuolis tepagalvoja, kad kiekvienam atsakingam darbui reikia tam tikrų kvalifikacijų bei pasiruošimo arba, jei to nėra, nepaprastų gabumų. Prisipažįstu, kad šiandien matau, jog tų dalykų man stigo, tik nestigo drąsos, pradėjus irtis gyvenime.

Iš inž. Petro Vileišio gavau kvietimą atvykti į Vilnių ir dirbti redakcijoje vertėjo (iš rusų ir lenkų kalbų) darbą už 40 rublių mėnesiui. Tuo pat metu gavau ir iš A. Smilgos laišką, kuriame jis siūlė man faktinojo redaktoriaus vietą su atlyginimu 60 rublių mėnesiui plus honoraras už dedamus laikraštyje mano straipsnius. Jei būčiau buvęs kuklesnis ir ne tiek drąsus, būčiau pasirinkęs *Vilniaus Žinias*. Be abejo, ir visas mano gyvenimas būtų nuėjęs kitomis vėžėmis. Mane, tačiau viliojo perspektyvos patekti į Rusijos sostinę, matyti jos gyvenimą, išeiti, kaip sakoma, į platųjį pasaulį. Sostinėje, man sakė žmonės, begalės galimumų ateičiai. Visų tų sumetimų akivaizdoje ryžausi priimti A. Smilgos pasiūlymą ir 1905 metais sausio pradžioje pradėjau dirbti *Lietuvių Laikraščio* redakcijoje Petrapilyje.

Iš pačių pirmųjų savo darbo redakcijoje dienų pajutau, kad nebuvo pakankamai subrendęs ir pasiruošęs atsakingoms pareigoms, reikalavusioms ir gausesnių žinių, ir geresnio išmokslinimo, tačiau pristigo man drąsos pabėgti iš redakcijos. Be to, mačiau kad ir mano, kaip redaktoriaus, atsakingumo ribos buvo nepaprastai siauros: leidėjas A. Smilga, laikraštyje pasirašydavęs už redaktorių, kiekvienu klausimu stengdavosi pats spręsti ir neleisdavo pasireikšti bet kuriai faktinojo redaktoriaus iniciatyvai. Bet ir tokiomis sąlygomis dirbti buvo sunku, juo labiau kad tariasi daugiau žinaš ir įvairiais klausimais geriau nusimanąs už leidėją. Buvo net ir toks momentas, kad, leidėjui A. Smilgai reikalaujant, ryšium su vieno lenkų laikraščio redakcijos nario vizitu turėjau viešai laikraštyje pasisakyti ejęs ne redaktoriaus, bet šiaip redakcijos bendradarbio pareigas. Kai kuriais principiniais klausimais, nors ir retai, bet vis dėlto, tekdavo atsiklausti nuomonės Maironio-Mačiulio, kitais kartais Jakšto-Dambrausko, kurie tuomet profesoriavo Petrapilio Dvasinėje Akademijoje. Šiaip

nei vienas jų, nei antras redakcijoje beveik ir nesirodydavo. Reikalui esant, tekdavo man arba leidėjui Smilgai kreiptis į juos Akademijos rūmuose.

Maironis ir Jakštas visada rodydavo man nemažai palankumo. Tai buvo veikiausiai dėl to, kad neseniai buvau išėjęs iš seminarijos ir į mane jiedu labai tolerantiškai žiūrėjo kaip į jauną, vos tiktai pradedantį ir neprityrusį plunksnos darbininką, turintį gerų norų, tačiau ne visai tepriaugusį aukštai redaktorius kėdei. Čia norėčiau pasinaudoti proga ir šį tą prisiminti iš to mano gyvenimo laikotarpio, kiek tai liečia mano pažintį ir santykius su tais didžiausiais mūsų rašytojais ir veikėjais.

Maironį-Mačiulį pirmą kartą sutikau Antano Smilgos šeimoje. Kaip vienas artimųjų laikraščio bendradarbių bei patarėjų ir kaip Smilgos bičiulis, Maironis teikdavo savo straipsnių ir eilėraščių. Be to, Smilgos spaustuviėje buvo spausdinamas trečiasis¹² *Pavasario balsų* ir *Kur išganymas* leidimas (1905 m.) ir *Lietuvos istorija* (1906 m.). Tų leidinių korektūrų ir kitokiais reikalais dažnai tekdavo lankytis Maironio bute Akademijoje.

Kartą Maironis savo bute suruošė *Lietuvių Laikraščio* redakcijai pobūvėlį, kuriame, be mudviejų su Smilga, dalyvavo prof. Al. Dambrauskas-Jakštas, prof. Kazimieras Jaunius, kurį tada mačiau pirmą kartą, ir kiti. Įdomus ir atmintinas buvo momentas, kai Maironio ir Jakšto prašomas K. Jaunius visus pobūvio dalyvius sužavėjo savo gražia kalba, sekdamas mums vieną indų pasaką, kurią versdamas pats kadais mokėsi sanskrito kalbos. Visi, tylėdami ir į Jaunių nukreipę akis, klausė jo žavių žodžių. Tai buvo viena iš tų rytietišku sakmių, kuriose atpasakojamos dvi pasakos vienoje. Šios Jauniaus sekotos mums pasakos, kiek prisimenu, turinys buvo toks: Medžio dravėje¹³ varna buvo susisukusi lizdą, į kurį įsirangė žaltys ir nė neketino iš lizdo pasišalinti. Ant medžio šakos sutūpę vyras ir žmona varnai, susirūpinę dėl savo lizdo netekimo ir dėl to, kad neturi vietos šeimai susikurti, tarėsi kas reikia daryti. Po ilgo pasitarimo ir padėties aiškinimo varnas padarė tokią išvadą: savo jėgomis jiedu neišprašysią žalčio iš dravės. Reikalinga čia žmogaus pagalba. Tokią pagalbą, varno žodžiais, galįs duoti karalaitis, kuris kas rytas ateina maudytis upėje. Varnos vyras ir patarė žmonai: kai karalaitis nusirengęs nusimaus nuo piršto savo brangų žiedą ir padės jį ant drabužių, varna turi žiedą¹⁴ pagrobti, bet tai turi būti padaryta taip, kad karalaičio tarnai matytų ją vagiant brangujį žiedą. Su žiedu snape ji turi skristi nuo šakos ant šakos, vis sustodama, kad tarnai ga-

12 Šioje vietoje įterpta tokia V. Biržiškos pastaba: tikrai – antrasis.

13 A) drevėje.

14 Žodis įterptas autoriaus ranka.

lėtų ją matyti. Priartėjusi prie medžio, kurio dravėje yra lizdas su įsirangiusiu jame žalčiu, varna turi įmesti žiedą į dravę ir skubiai pasišalinti. Karalaičio tarnai, atsekę varną iki lizdo ir pamatę, kur ji dėjo žiedą, įkops į medį, dravėje ras žaltį ir užmuš jį. Taip viskas ir buvo padaryta. Tuo būdu iš varnų lizdo buvo pašalintas neprašytas svečias, ir jiedu galėjo ramiai gyventi ir sukurti šeimą...

Tiesa, ši nedidukė ekskursija į indų pasakų sritį nesiderina su mano pasirinkta straipsniui tema, tačiau pasiteisinu tuo, kad ji buvo pasakyta didžiojo kalbininko tokiame draugiškame pobūvyje, kur dalyvavo mūsų didieji to meto poetai Maironis ir Jakštas. Galimas dalykas, kad Jauniaus pasakos sudomintas ir aš, kiek vėliau, pasirūpinau surinkti, išversti ir išleisti rytiečių išminties nuotrupas *Aisopo*¹⁵ *Pasakas*.

Kitas atmintinas man pasimatymas su Maironiu buvo Suomijoje, Antano Smilgos viloje Tiurseve, kur vasaros metu gyveno Smilgienė su vaikais ir ten pat vasarojo ir Maironis. Važiavau į Tiursevą, rodos, su *Pavasario balsų* korektūra. Salonėlyje radau Maironį, ant grindų žaidžiantį su Smilgų vaikais. Tą dieną Maironis korektūros neskaitė, manęs neatleido ir pakvietė lošti vintą:

– Atidėkime ryt dienai... o šiandien palošime vintą...

Maironis mėgo vintą, apie tai ir Jakštas rašė savo eilėraščiuose. Bandžiau atsikalbinėti, aiškindamasis, kad vinto nemoku, lošiu tik preferansą.

– Preferansą? – nusišypsojo Maironis. – Ne madoje. Purmonų¹⁶ lošimas... Vintas, suprantu. Sakai, nemoki, – paloši ir pramoksi...

Lošiau ir mokiausi. Kas buvo to lošimo kiti partneriai, neskaitant manęs ir Maironio, šiandien nebeprisimenu. Ir išmokau – tiktai ne vinto, o to, kad vinto kažin kodėl nemėgstu ir niekad jos nebelošiau. Tiurseve besimokydamas vinto, savo mokytojui Maironiui pralošiau ir sumokėjau 23 rublius – tai buvo beveik pusė mano mėnesinės algos.

– Dar kelios pamokos, ir būsi išmokęs vintą, – šypsodamasis Maironis mane tėviškai paguodė.

Tos pamokos nesigailėjau: ir šiandien malonu prisiminti, kad vis dėlto vintą lošiau ir tai ne su bet kuo, o su mūsų didžiuoju Maironiu.

Rečiau tekdavo susitikti su prof. Aleksandru Dambrausku-Jakštu, nors jis man atrodė prieinamesnis už Maironį. Su Jakštu ir pats būdavau atviresnis ir drąsiau kreipdavausi į jį patarimų, o vieną kartą net ir medžiaginės paramos,

15 A) Ezopo.

16 B) Tarm. *furmonų* – vežikų.

kai *Lietuvių Laikraštis* užsidarė ir aš likau be darbo šaltoje rusų šiaurės sostinėje. Negaliu nesuminėti čia vieno incidento, kuris įdomiai apibūdina¹⁷ Dambrauską-Jakštą. Buvo taip.

Lankydamasis Petrapilio Dvasinėje Akademijoje, kartais susitikdavau su savo buvusiais kolegomis, Akademijos studentais Ig[nu] Labanausku, Grabiū, Čėsniu ir kitais. Kartą draugiškame pasikalbėjime vienas jų, rodos Grabys, juokais ar gal rimtai, klausia: – Na, Karoli, o kaip ketini susitvarkyti su savo skolomis? Beklerikaudamas prisidarei skolų, kaip ir kiekvienas... Ar galėsi kada gražinti?

Aš taip pat lyg juokais atsakiau: – Pasauliečiams stengsiuos gražinti... o su skolomis kunigams kitas dalykas. Jie šeimų neturi, kam gi jiems pinigai? Nelabai tenukentės, jei ir negražinčiau...

Šį pasikalbėjimą man teko po kelerių metų prisiminti labai keistomis aplinkybėmis.

Lietuvių Laikraščiu užsidarius, likęs be tarnybos, kreipiausi į prof. Dambrauską-Jakštą, kuris mielai paskolino man 25 rublius, lakoniškai pratardamas:

– Gražinsi kai galėsi... Pff... – jis buvo pratęs kartais atsipūsti bekalbėdamas. Net ir klausykoje, seminarijos laikais, tekdavo patirti jo pūstelėjimus į ausį, kai penitentui¹⁸ sakydavo admonicijas¹⁹.

Iš Petrapilio išvažiavau, neatsiteisęs su Jakštu. Paskui, gyvenimo sukūrio nublokštas į Ameriką visai buvau pamiršęs šią skolą: smarkesni ir ryškesni pergyvenimai ir išpūdžiai pridengė smulkesniusius. Praėjo keletas metų. Gyvenau New Yorke²⁰, redagavau *Tėvynę*. Ir vieną dieną gavau pašto banderolėje vieną numerį juokų laikraščelio *Garnys*, kurį Kaune redagavo jau iš Petrapilio į Lietuvą atsikėlęs prof. Dambrauskas-Jakštas. *Garnio* dar nebuvau matęs, susidomėjęs sklaidžiau jį nuo pradžios ligi galo. Nustembu, žiūriu: raudonu pieštuku apvestas dviejų-trijų eilučių „juokelis“ tokio turinio: Račkauskas esą gyrėsi savo kolegoms, kad kunigams skolų negražinsias, nes kunigai, neturėdami šeimų, pinigų nereikalauja... Tada ir prisiminiau savo nerimtą pasikalbėjimą su buvusiais savo kolegomis Akademijoje, su dėkingumu prisiminiau ir Dambrausko-Jakšto suteiktą man kadaise paskolą. *Garnio* savotišku juoku

17 Buvo „charakterizuojama“, taisyta V. Biržiškos.

18 A) Atgailaujantis, asmuo, einantis išpažinties.

19 B) Priminimas, paraginimas, pamokymas, pagraudenimas, išpėjimas prieš išpažintį ar priešaišką.

20 C) Niujorke.

Jakštas norėjo skaudžiai sukirsti per bikšes²¹ nedėkingam skolininkui ir savo tikslą pasiekti. Žinoma, tuojau išsiunčiau jam skolą su padėkos laišku²².

Prof. Dambrauskas-Jakštas kartais ir savo kolegai Maironiui-Mačiuliui prikišdavo vintą. Pavyzdžiui, savo eilėraštyje *Principų tvirtumas* (*Liet[uvijų] Laikr[aštis]*, 1905, 17 Nr., 233 psl.) jis sako:

„Kortų išjuokimui
Dainius eiles rašo, –
Bet svečių sulaukęs
Tuoį prie vinto prašo...“

Bendradarbių skaičiuje buvo jaunuolių, studentų, vyresnio amžiaus veikėjų. Iš pastarųjų redakcijon užeidavo Mečislovas Davainis-Silvestraitis, pagyvenęs Lietuvos bajoras, vedęs Malinauskaite, Aglės-Liūdos²³ Šliūpienės seserį. Jis buvo ištikimas ir darbštus lietuvis, traukęs lietuvybėn ir kitus bajorus. Redakcijai teikdavo eiliuotų ir proza vertimų, rašydavo korespondencijas, peržvalgas, įvairenybes. Kartą gerokai pyktelėjo, kai aš drįsau padaryti pastabą dėl jo vertimo iš Adomo Mickevičiaus *Konrado Wallenrodo*²⁴, kur pirmosios eilutės buvo taip išverstos:

„Iš kur grįžta lietuviai?
Iš naktinio jie grįžt išėjimo...“
(Originalė: „Zkąd wracają Litwini?
Z nocnej wracają wycieczki...“).

Artimesnius santykius teko palaikyti su žinomu Petrapilyje dantų gydytoju²⁵ Mažoniu, kurio bute Bolšojoje Sadovoje teko kurį laiką gyventi. Čia pas mane užeidavo kartais ir pažįstami studentai, kalnų instituto Ern[e]stas Galvanuskas, su kuriuo kartą net ant grindų sugulę peržiūrinėjome džiaugdamiesi²⁶ neseniai iš spaudos išėjusį naują Lietuvos žemėlapi; užeidavo ir Kleopas Jurgelionis (Kalėdų Kaukė), kurio jaunesnysis broliukas Alfonsas dirbo Antano Smilgos įmonėje. Arčiau teko draugauti su jaunu muziku Miku Petrausku, kuris tuomet mokėsi Petrapilio konservatorijoje. Susitikdavau ir su kalbininku Kazimieru Būga, kuris buvo nuolatinis Kaz[imiero] Jauniaus mokinys ir bendradarbis. Kiek arčiau buvau susipažinęs ir su ilgus metus studentavusiu Petrapilyje teisininku Gabrieliumi Liutkevičiumi. Iš dr. Mažonio išsikėliau gy-

21 A) Tarm. kelnes.

22 Šios pastraipos paraštėje V. Biržiška parašė: Ar?

23 B) Eglės Liudos.

24 C) Valenrodo.

25 Buvo „dantistu dr.“, taisyta V. Biržiškos.

26 Žodis įterptas autoriaus.

venti, savo šeimą sukūres, į Bolš[ają] Italjanskąją, paskui – į Vasilijaus Salą, Pesočnaja ulica...

Lietuvių Laikraštis pradėjo eiti audringu rusų imperijos gyvenimo metu. Čia siautė rusų–japonų karas, čia per visą imperiją ėjo revoliucinio bruzdėjimo bangos, aidėjusios ir Lietuvoje; Vilniuje buvo įvykęs²⁷ Lietuvių Seimas; 1905 m. spalio 17 d. caras paskelbė manifestą, davusį Rusijai konstituciją²⁸; po to ėjo rinkimai į I-ją Valstybės Dūmą. Tie momentai, deja, *Lietuvių Laikraštje* buvo atžymėti labai išviršinių būdu, niekas iš artimųjų bendradarbių ir iš redakcijos personalo nenujautė, jog tai buvo dideli naujos epochos pasauliniai sukrėtimai. Ryšium su rinkimais į I-ją Dūmą, *Lietuvių Laikraščio* redakcijoje buvo pasitarimas, kuriame dalyvavo tam reikalui atvykę į Petrapilį dr. Jonas Basanavičius ir Juozas Herbačiauskas, su kuriais tuomet man teko susipažinti. Pasitarimuose dalyvavo ir Dvasinės Akademijos profesoriai lietuviai.

Paskui jau, 1906 metais, *Lietuvių Laikraštį* uždarius, kuri laiką dar gyvenau Petrapilyje ir I-je Dūmoje ėjau Dūmos kuliarų korespondento pareigas *Vilniaus Žinioms* ir Vilniaus rusų dienraščiui *Severo-Zapadnoje Slovo*. Teko sekretoriauti ir Lietuvių Frakcijai Dūmoje. Caro vyriausybei paleidus Dūmą, padėjau išsprendijuoti į Lietuvą vieną Dūmos narį, kuris, nusiminęs dėl to, kad Dūmoje dirbdamas nebuvo niekuo pasižymėjęs, nedrįso grįžti namo, pas savo rinkėjus, ir Petrapilio viešbutyje simuliuo ligonį su geriausiu savo bičiuliu – degtinės buteliu. Po garsaus Viborgo atsišaukimo vienas iš Lietuvos atstovų Dūmoje, įbaugintas gandų apie galimus atstovų suiminėjimus, mano bute kelias dienas slapstėsi, ligi pagaliau ryžosi iškelti į Lietuvą.

1905 metais artinantis prie galo, *Lietuvių Laikraščio* finansinė būklė buvo silpna. Tų metų prenumeratos pajamų dalis buvo panaudota savai spaustuvei įsteigti. Užėjus Rusijoje streikų bangai, neaplenkė ji ir to laikraščio spaustuves, ir tarp leidėjo Antano Smilgos bei jo spaustuves darbininkų buvo nesuipratimų ir ginčų. Dėl tų priežasčių kartais nereguliariai būdavo mokamas ir atlyginimas redakcijos ir administracijos personalui, su leidėju ir man, ir kitiems bendradarbiams tekdavo ginčytis dėl honorarų ir dėl kitų smulkesnių klausimų. Iš viso redakcijoje ir administracijoje prie galo susidarė²⁹ neįdomi ir įtempta atmosfera. Vienas po kito pradėjo trauktis administracijos ir redakcijos bendradarbiai. Pirmoji išėjo panelė Bronė Adamonytė, paskui pasitraukė

27 Žodis įterptas autoriaus ranka.

28 Parašėte yra tokia V. Biržiškos pastaba: Gerb. autorius, matyt, nežino, ką reiškia žodis „konstitucija“.

29 Žodis įterptas autoriaus.

Balys Lapėnis, vėliau išemigravęs į Jungtines Amerikos Valstybes³⁰; galiausiai paliko vietą ir Jonas Tumas. Redakcija nusilpo, administracija paio ir leidėjui A. Smilgai pristigo energijos ir noro savaitraštį išlaikyti.

Redakcijoje ir administracijoje 1905 metų gale, jaučiant, kad laikraštis turės užsidaryti, buvo nesuprantama, kuriuo pagrindu skaitytojai buvo dar kviečiami siųsti prenumeratą už 1906 metus, siūlant jiems net premiją – gražius viršelius 1905 metų komplektui. Be A. Smilgos žinios ir sutikimo nebūčiau galėjęs šiuo klausimu pasisakyti laikraštyje. Tik vėliau, paaiškėjęs, kad po 1906.I.6 (19) dienos 4–53 numeris laikraščio jau nebeis, savo dėdės kun. Fortunato Račkausko pavedamas, kreipiausi į leidėją, reikalaudamas gražinti dėdės atsiųstus 1906 metų prenumeratos pinigus; leidėjas įpyko ir sakė, kad skaitytojai turį sumokėti jam jo turėtus 1905 metais nuostolius.

Kad Antanas Smilga 1905 metų gale dar nebuvo galutinai nusistatęs uždaryti laikraštį, matau iš to, jog³¹ prie 4–53 numerio žadėjo duoti priedą, Sargo (inžinieriaus Boleslavo Jaloveckio) brošiūrą *Lietuva, mūsų tėvynė*. Tai buvo mano vertimas iš lenkų kalbos *Litwo, ojczyzna nasza*. Tas laikraščio numeris jau nebeapsirodė, skaitytojai priedo negavo ir jiems nebuvo laikraštyje pranešta apie jo uždarymą.

Čia dar reikia prisiminti ir tai, kad aš pakartotinai kalbinau leidėją A. Smilgą sudaryti prie redakcijos tam tikrą patariamąjį organą, pakvietus į jį vyresniuosius Akademijos profesorius ir jaunimo-studentų atstovus. Mano pasiūlymai nueidavo niekais. Pagaliau, prie pat galo, paaiškėjęs, kas buvo³² išrinkti į Valstybės Dūmą, leidėjas sumanė sudaryti redakcinę komisiją, visai priešingą mano pasiūlymams: vadovaujančiais asmenimis komisijoje jis pakvietė³³ dvarininkus Boleslavą Jaloveckį ir generolą Babianskį, abudu lenkų-lietuvių bendradarbiavimo šalininkus. Taip darydamas³⁴, leidėjas tikėjosi iš jų ar per juos gauti savo laikraščiu finansinės paramos. Tačiau, ir iš to sumanymo nieko neišėjo, nes laikraštis, ir iš dvarininkų nebesulaukęs paramos, užsidarė.

---

30 A) Valstijas.

31 Žodis įterptas autoriaus.

32 Žodis įterptas autoriaus.

33 Žodis įterptas autoriaus.

34 Du žodžiai įterpti autoriaus.

III. PIRMASIS PIRMOJO SAVAITRAŠČIO NUMERIS

Pirmas *Lietuvių Laikraščio* numeris pasirodė 1904 metais lapkričio 18 (gruodžio 1) dieną. Tų pačių metų spalio 17 dieną buvo *Lietuvių Laikraščio* redakcijos pašventinimas ir atidarymas. Apie tai pirmame laikraščio numeryje yra tokia žinia: „Susirinko gana daug svečių, apie 50 ypatų. Buvo Dvasiškosios Akademijos profesoriai kun. insp[ektorius] Maculevyčė³⁵, kun. Dambrauskas, kun. Bučys, Riemeckis, doc. Volteris, prof. univ[ersiteto] Šipillo, Labdariškiosios³⁶ Lietuvių Draugijos pirmsėdis³⁷ Matulaitis, p. Norutavyčė³⁸, dak[itaras] med[icinos] Ūsas ir kiti. Buvo kalbamos kalbos. Kun. insp. Maculevyče kalbėjo apie laikraščio svarbumą ir jų rolę visūmenės³⁹ gyvenime. Kun. Dambrauskas priminė mūsų rašėjų⁴⁰ nuopelnus. Paskum kalbėjo laikraščio išleistojas⁴¹ p. Smilga, p. Baltromaitis⁴², p. Volteris ir kiti. Atsiuntė savo linkėjimus lenkiškas laikraštis *Kraj* ir garsus prisiekusis lenkas advokatas Olšamovskis atsiuntė per p. L. linkėjimus laikraščiui geros pakraipos“.

Vedamajame straipsnyje pateikiama laikraščio redakcijos programa, kuri buvo tokia: „Spaudai mums leidus, pradėdame naują erą, stodami į kultūros darbą ant lygių su kitomis tautomis tiesų. Kitos tautos jau senėi⁴³ turi savo laikraščius, išsiplėtojusią literatūrą, aukštą pramonę, mes gi nuo jų atlikome.

Dabar, kuomet ir mes liuosai be baimės galėsime skaityt savo laikraščius ir knygas, reikia mums privyt tą laiką, kurį mes pametėme. Mūsų laikraštis padės jums, skaitytojai, tame dalyke. Talpindami šiame laikraštyje žinias iš kitų tautų visūmenės gyvenimo, rūpinsimės supažindinti jus su svarbiausiais jų gyvenimo apsimėškimais.

Mūsų reikalai tvirtai sujungti su reikalais tos valstijos⁴⁴, kurios įstatymams mes priklausome, kurios įsteigas⁴⁵ tureme; jos gyvenimas turi didelę įtekmę⁴⁶

35 A) Maculevičius, t. y. suslavinta J. Mačiulio-Maironio pavardės dalis.

36 B) Labdarių.

37 C) Pirmininkas.

38 D) Narutavičius.

39 E) Visuomenės.

40 F) Rašytojų.

41 G) Leidėjas.

42 H) Baltramaitis.

43 I) Seniai.

44 J) Valstybės.

45 K) Įstaigas.

46 L) Įtaką.

ant mūsų gyvenimo. Todėl pasirūpinsime suteikt daugiau žinių iš politiškojo ir viešo mūsų Viešpatystės⁴⁷ gyvenimo.

Kaip atskiras žmogus turi savo ypatybes, geras puses ir ydas, taip ir kiekviena valstija, kiekviena tauta, ir be abejojimo kiekvienos tautos ar valstijos gyvenime rasime daug ko įdomaus ir naudingo. Iš tokio žiūrėjimo kalno tą dalyką svarstant, mums reikalinga žinot, kas dedas Europoj; kas įdomaus ir žinotino girdėtis tolimajame pasauly? Pasistengsime suteikti skaitytojams tokias žinias.

Jei mums įdomu žinot, kas dedas kituose tolimojo pasaulio kraštuose, šalyse, kurios kartais tik savo vardu mums tėra žinomos, juo labiau mums malonu ir reikalinga žinot, kas dedas mūsų krašte Lietuvoj. Mums reikia pažint savo gyvenimą su jo geromis ir blogomis pusėmis. Suradus jo ydas, rūpintis jas prašalinti. Paskirsime plačią vietą savo laikraštyje žinioms iš mūsų krašto, pranešimams, kas dedas mūsų miestuose, miesteliuose ir sodžiuose. Labai norėtume, kad tas mūsų laikraštis būtų mūsų krašto reikalų reiškėju, mūsų tautos gyvenimo atspindžiu; mūsų laikraštyje ras vietą kiekviena žinia, kuri apibūdina mūsų gyvenimą.

Bet mums negana suprast savo gyvenimo reikalus, – reikia juos užganėdinti⁴⁸; neužtenka mums surast savo gyvenimo ydas, bet reikia jas mokėt prašalinti. Nedaug mums tebus naudos, jei mes, pažinę kitų tautų gyvenimą ir radę ten ką naudingo, nemokėsime tai pas save įvykinti ir iš to žinojimo pasinaudoti. Juk iš tikro maža naudos būtų, jei mes, žinodami, kad gerai išdirbta žemė daugiau vaisių duoda, bet nemokėtume jos kaip reikiant išdirbti. Mums reikia mokslo. Šiame laikrašty pasistengsime kiek galėdami suteikt daugiau praktiškų žinių. Rūpinsimės supažindint skaitytojus, ką mokslo vyrai visūmenės labai yra padarę, ką jie kalba ir rašo.

Norėtume, kad šis mūsų laikraštis būtų prieinamas kuo didesniam žmonių skaičiui, kad jis tarnautų neatskiram kokiam luomui, bet Lietuvos visūmenei. Todėl rūpinsimės, kad tiek laikraščio turinys, tiek jo kalba būtų tam tikslui atsakomi. Malonėtume, kad jis būtų pageidaujamu svečiu ne tik ūkininkų ir amatininkų gryčiose, bet kad ir mūsų turtingesniųjų vientaučių rūmų durys jam nebūtų uždarytos.

Suprantama, kad Redakcija nepasigalės tą visą padaryt, nes tai ne pavienių žmonių darbas, bet visūmenės. Tikėdamies, kad visūmenės reikalai kiekvienam rūpi, nes kiekvienas yra tos visūmenės sąnariu, užkviečiame visus ir kiekvieną, kas tik kuomi gali, prisidėt prie įkūnijimo to mūsų tikslo“.

47 A) Valstybės.

48 B) Patenkinti..

Toks buvo programinis pirmojo savaitraščio straipsnis.

Kitas, čia pat po vedamojo sekąs straipsnis, buvo J. Kibirkšties *Saulutė ir mums užtekėjo* – parašytas *ad hoc*⁴⁹. Čia reiškiamą džiaugsmo, kad balandžio 24 dieną saulė užtekėjo, šviesos spinduliai turi ir mus lankyti, laikas tad keltis „iš taip ilgo miego, reik drąsiai žiūrėti į pasaulį, šviestis, lavintis, pažinti teisybę, nes ir mums privalo tiesa vartoti tėvelių kalbą, ne vien tik šnekoje, bet ir ant rašto. Naudokimės iš to įrankio, broliai Lietuviai, skaitykime, mokykimės patįs, mokinkime savo vaikus, o be abejo jimo nebūs mūsų trobos aplūžę, nebūs stogas kiauras, nebūs ūkė užleista ir nebūsime patįs ir mūsų vaikai tamsuoliais. Išnyks tamsybė ir sumažės nelaimės. Dieve padėk mums visiems...“

Trečioje vietoje turime Adomo Jakšto taip pat *ad hoc* parašytą eilėrašį *Mūsų dirva*. Antrame puslapyje įdėtas feljetonas *Nemiršamos kanklės*, be parašo. Literatūros skyriuje randame Mikės Katinėlio (kun. Kazimiero Pakalniškio) vaizdelį *Krikštynos*, irgi⁵⁰ *ad hoc* paruoštą, su reklama *Lietuvių Laikraščiiui*. Toliau J. M. (Maironio) eilėraštis *Vakaras ant keturių kantonų ežero* ir to paties autoriaus straipsnis *Lietuvių raidžių klausimas*. Iš svetimų laikraščių trumpą apžvalgą pateikė P. B-is (P. Bugailiškis). *Karė – paskutiniai Tolimųjų Rytų krašte atsitikimai* parašyti A. G. Toliau – *Valdžios veiksmai – augščiausieji paliepimai I. Karės ministeriui, II. Valdomajam Senatui*. Šioje vietoje yra įdėtas ir valdžios pranešimas apie panaikinimą lietuvių spaudos uždraudimo⁵¹.

Kronikoje paduotos žinios apie Vilniaus naujojo general-gubernatoriaus Frezės paskyrimą vieton kunigaikščio Sviatopolk-Mirskio, kuriam pavestas vidaus reikalų ministerio postas. Antra žinėlė – apie lietuviškas knygas pradžios mokykloms, apie *Lietuvių Laikraščio* redakcijos atidarymą ir pašventinimą. Korespondencijos pirmajame numeryje buvo iš šių vietų: P. B-is [P. Bugailiškis] – iš Kupiškio, M. D-S. [Meč. Davainis-Silvestraitis] – iš Vilniaus. Paskutiniame puslapyje: P. B-is – Teisų (sūdu)⁵² kronika ir M. D-S. – visokios žinios.

Lietuvių Laikraštis buvo žurnalo formato, 24–32 cm, iliustruotas, gerame popieruje. Jo antraštėje buvo toks administracijos skelbimas:

49 A) Iš lot. k., šiam tikslui.

50 Žodis įterptas autoriaus.

51 Buvo „nulėmęs lietuviškai lotyniškųjų raidžių vartojimo klausimą“, taisyta V. Biržiškos ir jo ranka įrašyta ta sakinio dalis, kuri prasideda žodžiu „apie“. Toliau atspausdintas trumpas paties pranešimo tekstas V. Biržiškos nubrauktas, šio leidinio sudarytojų nuspręsta jo nepublikuoti dėl netaisyklingo vertimo iš rusų kalbos.

52 B) Teismų.

	metams	6 mėn.	3 mėn.
Parsisiųsdinant:			
Šiapus sienos	5 rub.	3 rub.	1 r. 75 k.
Be parsisiųsdinimo	4 rub.	2 r. 50 k.	1 r. 50 k.
Į užsienį (į užrubežį)	6 rub.	3.50 "	2.00 "

Atskiras Nr. po 15 kap. visur.

Metai skaitos nuo 1 gruodžio 1904 m.

Redakcija ir Administracija: Peterburge, Ekaterininskij Kan[al] Nr. 10.

Telefonas 3547.

Buvo nesusipratimų dėl antraštinio piešinio. Pradžioje, nuo 1-mo iki 46/47 Nr. buvo vienoks, o nuo 46/47 Nr. kitoks – su Vytauto atvaizdu, ant balto žirgo kairėje pusėje. Tą antrąjį tautiško pobūdžio piešinį A. Smilga buvo parūpinęs pirmam numeriui, tik cenzorius jį išbraukė, pareikalavęs kito piešinio, be tautinių lietuviškųjų sugestijų. Tuo būdu ir atsirado ta pati vinjetė tik su pašalintu Vytautu iš jos fono. Nuo 46/47 Nr. laikraštis jau nebebuvo pristatomas cenzūrai ir dėl to buvo galima pakeisti ir antraštinę vinjetę, nebeatsižvelgiant⁵³ į cenzoriaus nuomonę. A. Smilgos leidinius tuo metu dažniausiai cenzūruodavo E. Volteris.

Prie *Lietuvių Laikraščio* A. Smilga dar leido ir *Lietuvių Laikraščio Lapelį*, skirtą tiems skaitytojams, kuriems 5 rub. prenumerata buvo per aukšta. *Lietuvių Laikraščio Lapelį* buvo galima prenumeruoti už 2 rub. metams atskirai nuo *Lietuvių Laikraščio*. To lapelio išėjo 17 numerių. Į jį būdavo dedama menkesnės vertės straipsneliai, jau išspausdinti *Lietuvių Laikraštyje*, korespondencijos, kronika, žinios, juokai.

Paskutiniai *Lietuvių Laikraščio* numeriai, jau atsipalaidavus nuo cenzūros, po 1905 m. spalio 17 dienos manifesto, atrodo drąsesni, kartais net su įžūliais juokeliais, pamėgdžiodami to meto rusiškus juokų laikraštukus, kurie plačiai naudojosi manifesto pažadėtąja spaudos laisve. Paskutiniuose *Lietuvių Laikraščio* numeriuose buvo įvairių akiplėšiškų juokelių, perspausdintų iš rusų juokų laikraščių *Pulemiot*, *Gudok* ir kt. Už tokius juokus prieš 1905.X.17 d. manifestą ir leidėjas ir redaktorius būtų buvę nubausti.

Lietuvių Laikraščio bendradarbių skaičiuje svarbiausia vieta, žinoma, tenka Maironiui. Tiesa, nedaug jis tedavė straipsnių, vos tiktai du: *Lietuviškųjų raidžių klausimas* (Nr. 1) ir *Mūsų kritikai ir kritikos* (18–22 Nr.). Už tai jo eilėraščiai puošė laikraštį beveik ligi pat paskutiniųjų numerių. Ištikus metus

53 Žodis įterptas autoriaus.

laikraštyje trumpomis dalimis buvo spausdinama jo poema *Par skausmus į garbę* (4–10, 12–16, 18–28, 34–40, 43–51 Nr.); be to, buvo ir keletas trumpesnių eilėraščių: *Vakaras ant keturių kantonų ežero* (1 Nr.), *Tautiška daina* (29 Nr.) ir *Poeta* (17 Nr.).

Antra vieta tenka, pagal svarumą ir vardą, Adomui Jakštui (Al. Dambrauskui). Jis savo raštais rėmė laikraštį nuo pirmo iki paskutinio numerio. A. Jakšto straipsniai buvo šie: *E. Volteris, Lietuviška Chrestomatija* (6/7 Nr.); *Šis tas apie eilivimo taisykles* (17 Nr.); *Lietuvių klausimas lenkų literatūroje* (19–21 ir 40–41 Nr.); *Bibliografija: T. Rutkovskio Audra giedroje* (21 Nr.); *Kalbos dalykai: atviras laiškas į mano kritiką kun. J. Tumą* (48 Nr.); eilėraščiai: *Mūsų dirva* (1 Nr.), *Dainiui* – iš Nikitino⁵⁴ (5 Nr.); *Principų tvirtumas, vaizdelis iš Lietuvos gyvenimo* (17 Nr.), *Iš dainų skrynelės* (40 Nr.); *Kai du stos* (41 Nr.); *Lopšinė* (42 Nr.); *Vintininkų*⁵⁵ daina (51 Nr.).

Straipsnių gausumu pasižymėjo šie bendradarbiai: Aleksandras Baublys⁵⁶ (Snaudalis), Petras Bulvičius (Kabė), M. Davainis-Silvestraitis, L. Didžiulienė (Žmona), Liūdas Gira (L. Gerulis), Jonas Kriaučiūnas (Jovaras), Kazimieras Pakalniškis (Mikė Katinėlis), Vincas Pietaris, faktinasis redaktorius Karolis Vairas-Račkauskas, Antanas Šilgalis (Damazas Treigys), Juozas Šnapštys (Margalis ir Kabarkšteika), Jurgis Tilvytis (A. Žalvarnis).

Čia paduodu ir visų⁵⁷ *Lietuvių Laikraščio* bendradarbių sąrašą, nurodant ir prof. Vacl. Biržiškos išaiškintas slapyvardes⁵⁸: Armalis Jonas (K. J. A.)⁵⁹; Babianskis A.; Bacevičius Mateušas; Balvočius J. (Gerutis); Barakauskas Andrius; Basanavičius Jonas; Beržanskis Jonas (Dagis); Biliūnas Juozas; Blynas D.; Brenšteinas Mykolas; Brundza Mykolas (Mikas Bijunėlis)⁶⁰, Bublys Aleksandras (Snaudalis); Bučys Petras; Bulvičius Petras (Kabė)⁶¹; Butėnas J. (K. J. B.); Čerkesas J. (J. Besparnis, Margių Juozas, Juozas M., Juozas iš Margių)⁶²; Čėsnyš Bl. (B. Č.); Dambrauskas Al. (A. Jakštas, A. J., Kun. A. J.); Daukontas K.; Davainis-Silvestraitis Mečislovas (M. D-S., M. D-Syl.); Dermeikis L.; Didžiulienė L. (Žmona); Didžiulis J. (Kun. J. D.); Didžiulytė Al-

54 A) Turėta omenyje vertimą.

55 B) Žaidžiančių vintą.

56 C) Turėjo būti Bublys.

57 Sakinio dalis įrašyta autoriaus.

58 Sakinio dalis, pradedant žodžiu „sąrašą“, įrašyta autoriaus.

59 Slapyvardis skliaustuose įrašytas V. Biržiškos.

60 Bendradarbio duomenys įterpti V. Biržiškos.

61 Bendradarbio duomenys įterpti V. Biržiškos.

62 Bendradarbio duomenys įterpti V. Biržiškos.

dona (Kunigutė)⁶³; Dreimeris (Mūsų Gerasis)⁶⁴; Ercius Antanas; Gaigalas Per. (M. B.); Gira Liūdas (L. Gerulis); Glinskis Kaz.; Jakavičius L. (Lietuvanis); Jakubėnas P.; Janulaitis P. (Kun. P. Jon.)⁶⁵; Jameikis A. (Artojėlis, A. Jam.)⁶⁶; Januševičius Povylas (J. P. Gab-ys, P. G-ys); Jaroševičius Ant.; Jasiukaitis K. (K. J.)⁶⁷; Yčas Jonas (Jonas Mažiutis); Yčas Martynas (M. Mažiutis, Martynas Mažiutis); Indriulaitis Juozapas; Jurgelionis Kleopas (K. J.); Karbauskas J. (Maišimiškis)⁶⁸; Kaupas Antanas (A. K.); Kiselius A. (A. K-lis); Kizelevičius K. (K. Svogūnas)⁶⁹; Koncevičius Jonas (J. K. Š.)⁷⁰; Krokininkas J. (Kun. J. Kr.)⁷¹; Krikščiūnas Juozas⁷² (Jovaras); Lapienė P. (Dudorius)⁷³; Lašas; Maciejauskis A. (A. Geležininkas, A. Adata, Glžr., A. A.); Maciejauskas J.; Mačiulis J. (Maironis, J. M-lis, J. M.); Marma K. (Kun. K. M.)⁷⁴; Mašiotas Pr. (Pr. Mš., P. Mašaitis); Matulionis Povylas (P. M.); Mieškauskas J.; Mikšys Dom.; Milevskis J. (Miglovara); Montvydas A. (A. Baisus); Pakalniškis Kaz. (Mikė Katinėlis, M. K-lis, M. Katinėlis); Palukaitis J. (Višakelis); Petrulis J. (Audra); Pietaris Vincas; Pleirys J. (J. Tinginys)⁷⁵; Pleirytė-Puidienė (Vaidilutė); Pranaitis J. B.; Prapuolenis Kazim. (Kun. Byla); Preлгаuskas Mykolas Andrejus; Puida Kazim. (K. Žegota); Račkauskas Karolis (Emberonas, K. R., Kaer, K. Rčka, Rčk., K. Rčk., Ka, Kis, Rč., Er., K. Vairas, Karolis Vairas, K. R-is, K. Rč-kis, J. Aklaitis); Račkauskas Melchioras (Mykolas Rupeika); Raila S. (Senas Lizdeika); Repšys A. (Bernas)⁷⁶; Rupšys J. (Kadagys, Juozas Švėkšnys, J. Šv.)⁷⁷; Sabaliauskas A. (Kun. A. R.)⁷⁸; Sakalauskas Ksaveras (Ks. S.); Sekevičius Jonas (Motiejus Bednelis, M. B-lis, MB)⁷⁹; Sklodovskis Jonas; Spudas J. (K. J. S., Gotas, J. Gotaučius, Got-taučius); Stakauskas J.

63 Bendradarbės duomenys įterpti V. Biržiškos.

64 Bendradarbio duomenys įterpti V. Biržiškos.

65 Bendradarbio duomenys įterpti V. Biržiškos.

66 Bendradarbio duomenys įterpti V. Biržiškos.

67 Bendradarbio duomenys įterpti V. Biržiškos.

68 Bendradarbio duomenys įterpti V. Biržiškos.

69 Bendradarbio duomenys įterpti V. Biržiškos.

70 Bendradarbio duomenys įterpti V. Biržiškos.

71 Bendradarbio duomenys įterpti V. Biržiškos.

72 A) Turi būti Jonas.

73 Bendradarbio duomenys įterpti V. Biržiškos.

74 Bendradarbio duomenys įterpti V. Biržiškos.

75 Bendradarbio duomenys įterpti V. Biržiškos.

76 Bendradarbio duomenys įterpti V. Biržiškos.

77 Bendradarbio slapyvardžiai papildyti V. Biržiškos.

78 Bendradarbio duomenys įterpti V. Biržiškos.

79 Bendradarbio duomenys įterpti V. Biržiškos.

(K. S.)⁸⁰; Staugaitis A. (Skausmas, Ant. St., A. S.); Staugaitis J. (Kun. Meškus); Stiklius K. (Laumukas, Laimikis, K. Stikl., K. Stiklelis)⁸¹; Stukas J. (Paklimbalio Juozas)⁸²; Šaulys Jurgis; Šilgalis Antanas (Damazas Treigys); Šleivys K. (K. Š-lys)⁸³; Šlemas P.; Šnapštys Juozas (Margalis, Jonas Kabarkšteika); Šopara J.; Špokevičius L. (Šalčimiris, L. Š.)⁸⁴; Taraškevičiūtė Ona (Ona); Tilvytis Jurgis (A. Žalvarnis); Totoraitis J. (J. Norus); Tumas J. (Vai., Pragiedrulis)⁸⁵; Turauskas M. (R. M.); Tuskenis Jonas; Untulis Mykolas (M. U.)⁸⁶; Vasiliauskas P. (P. V.); Venclova M. (Mykolaitis)⁸⁷; Vilčinskis Algirdas (O. V.); Vitkus J. (Godlapis)⁸⁸; Vronevskis (Livonijos Augintinis); Zakarevičius Jonas (Patrimpas)⁸⁹; Žilinskis Tomas (Kun. Adomas Domeika); Žukauskas Antanas (A. Ž.)⁹⁰.

NUORODA

- [1] A. Smilga, ruskij izobretatel i redaktor-izdatel litovskogo žurnala „Lietuvių Laikraštis“ – Izobretateli i ich vragi – chiščniki. Istorija odnogo privilegirovannogo v Rossii izobretenija, ili ignorirovanije zakona 20 Maja 1896 goda o privilegijach. Nastolnaja kniga dlia izobretetelei etc. S. Peterburg, 1908, 125+2psl. Žiūr. 4 psl.

1944.VI.25

Kaunas

80 Bendradarbio duomenys įterpti V. Biržiškos.

81 Bendradarbio slapyvardžiai papildyti V. Biržiškos.

82 Bendradarbio duomenys įterpti V. Biržiškos.

83 Bendradarbio duomenys įterpti V. Biržiškos.

84 Bendradarbio duomenys įterpti V. Biržiškos.

85 Bendradarbio slapyvardžiai papildyti V. Biržiškos.

86 A) Bendradarbio duomenys įterpti V. Biržiškos, bet vardas turi būti Matas.

87 B) Bendradarbio duomenys įterpti V. Biržiškos, bet pavardė turi būti Venclovas.

88 Bendradarbio duomenys įterpti V. Biržiškos.

89 Bendradarbio duomenys įterpti V. Biržiškos.

90 Bendradarbio duomenys įterpti V. Biržiškos.